

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and
Education Research

Sayı/ Issue 22 (Eylül/ September 2025), s. 244-259
Geliş Tarihi-Received: 15.08.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 29.09.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.17232867

Yapay Zekâ Destekli Göstergebilimsel Bir İnceleme: Mevlevî Giysileri

Artificial Intelligence-Supported Semiotic Analysis of Mevlevi Attire

Kartal Murat AYVAZ*

Öz

Toplumun temel yapı taşı kültürdür. Kültür, nesilden nesile aktarılan ve topluma millet olma şuurunu aşlayan en mühim anlam dünyasıdır. Türk kültürü yüzyıllardır farklı coğrafyalarda var olmuş ve İslamla bütünleşerek Anadolu'da özgün bir kimlik kazanmıştır. Türk İslam medeniyetinin önemli kurumlarından tasavvufun, en etkili çıktılarında olan Mevlevilik, Anadolu'da İslam tasavvufunun somut bir meyvesi olarak ortaya çıkmıştır. Her inanç sisteminde olduğu gibi Mevleviliğin de kendine özgü ritüelleri ve giysileri vardır. Bu giysiler, somut ve soyut kültürel miras öğelerini barındırır ve çeşitli anlam katmanları ile semboller içerir. Günümüzde kültürel unsurların yapay zekâ gibi teknolojilerle analiz edilmesi ve yeniden inşa edilmesi farklı disiplinlerce çalışılmaktadır. Bu çalışmada ChatGPT, Grok ve DeepSeek adlı yapay zekâ araçlarının desteğiyle Roland Barthes'in üç düzeyli (gösteren, gösterilen, mit) göstergebilimsel yöntemine dayanarak Mevlevî giysilerinin analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarının kültürel ve terminolojik uygunluğu, çeşitli yapay zekâ modelleriyle test edilmiştir. Çalışma, Mevlevî giysilerinin yalnızca giyim unsuru olmadığını, kültürel ve inanç temelli semboller içerdiğini ve yapay zekâ ile dijital analiz yapılabileceğini gösteren disiplinlerarası bir yaklaşım sunmaktadır. Çalışma yapay zekanın kültürel analizlere entegrasyonuna örnek teşkil etmesi ve bu anlamda daha önce yapılmış disiplinlerarası bir çalışmanın olmaması gibi sebeplerle oldukça önemlidir ve alana katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, kültürel sembolizm, Mevlevi giysisi, yapay zekâ.

Abstract

Culture is the fundamental building block of society, encompassing elements transmitted across generations and instilling a sense of nationhood. Turkish culture has persisted across diverse geographies for centuries, integrating with Islam to form a distinctive identity in Anatolia. Among the key institutions of Turkish-Islamic civilization, Sufism produced one of its most influential manifestations, Mevlevism, which emerged as a concrete expression of Islamic mysticism in Anatolia. Like other belief systems, Mevlevism possesses unique rituals and attire, embodying tangible and intangible elements of cultural heritage and conveying multiple layers of symbolic meaning. Contemporary research increasingly explores how emerging technologies, such as artificial intelligence, can analyze, interpret, and reconstruct cultural phenomena. This study employs ChatGPT, Grok, and DeepSeek to conduct a semiotic analysis of Mevlevi attire using Roland Barthes' three-level framework (signifier, signified, myth). To verify the cultural and terminological accuracy of the findings, additional AI tools Google Gemini, Le Chat Mistral AI, Microsoft Copilot, Perplexity, and Claude were used. The

* Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, e-posta: kmuratayvaz.munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8914-098X.

results show that Mevlevi garments are not merely clothing items but carry profound cultural and religious symbolism. Moreover, this study demonstrates the feasibility of applying AI-assisted digital methods to cultural artifacts, presenting an interdisciplinary approach bridging traditional semiotics with modern technological tools. The study is very important and contributes to the field because it sets an example for the integration of artificial intelligence into cultural analysis and because there is no interdisciplinary study done before in this sense.

Keywords: Semiotic, Mevlevi attire, artificial intelligence.

Giriş

Sembol terimi, Yunanca *ballein* (atmak, fırlatmak) kökünden ve *syn* (birlikte) önden türemektedir (Deacon, 2011, s. 393). Sembol; “duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne, işaret, remiz, timsal, simge” olarak tanımlanabilir (TDK, 2025). Merriam-Webster Sözlüğünün çevrimiçi versiyonuna göre, sembol teriminin bazı anlamları şunlardır:

- a. ilişki, çağrışım, gelenek veya tesadüfi benzerlik nedeniyle başka bir şeyi temsil eden veya ima eden şey, özellikle görünmeyen bir şeyin görünür işareti.
- b. işlemleri, nicelikleri, unsurları, ilişkileri veya nitelikleri temsil etmek için belirli bir alanla ilgili olarak yazıda veya baskıda kullanılan keyfi veya geleneksel bir işaret.
- c. bilinçaltında bastırılmış bir şeyi temsil eden bir nesne veya eylem
- d. kültürel öneme sahip ve bir tepkiyi uyandırma veya nesnelleştirme kapasitesine sahip bir eylem, ses veya nesne (Merriam-Webster, 2025).

Sembol, işaret, simge, alegori, metafor ve istiare minvalindeki tüm bu terimler manzumesinin arka planında ya da ortaya çıkışında, belli bir düzeyde de olsa mecazın, teşbihin hatta dolaylı anlatımın etkisinin olduğu bilinmelidir. Çünkü her bir terimin ne olduğu açıklanmaya çalışılırken, ister istemez bunların bir yönüyle mecaz, bir yönüyle de teşbih ile ilgili oldukları ve aralarındaki benzerliklerin farklılıklardan daha fazla olduğu dikkat çekmektedir (Şener, 2012, s. 916).

İlgili literatür taranırken sembol, alegori, metafor ve istiare (eğretileme) gibi kelime ve kavramların birbirleriyle olan zıtlık ya da benzerliklerinin üzerinde durulduğu görülmektedir:

1. Metafor, istiare ve eğretileme gibi terimlerin ortak paydası, teşbih ve mecazdır. Özellikle teşbih sanatının iki temel unsuru olan müşebbeh (benzeyen) ile müşebbehün (benzetilen) arasındaki ilişki, benzetilenin doğrudan söylenmemesi suretiyle meydana gelen edebî sanatı bir istiare (açık) çeşidini karşılamaktadır. Bu anlamda, metafor ile istiare arasında belirgin bir benzerlik oluşmuştur.
2. Bazı şerhlerde, şârihler açık bir şekilde “istiare tarikiyle” veya yalnızca “istiare” ifadelerini kullanarak istiareye atıfta bulunmuşlardır. Bu tespit, istiareye Batı retoriğinde karşılık gelen metaforun kullanıldığı birçok sözlükte de belirtilmektedir. Gerçekte, şârihlerin bu yorumu yerindedir ve neyin ne olduğu konusunda bizler için önemli bir ipucu sunmaktadır (Şener, 2012, s. 920).

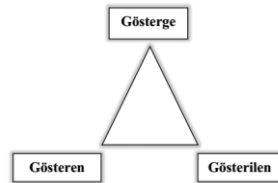
İnsanoğlunun en etkili iletişim araçlarından olan ve farklı özelliklere sahip olan semboller bireysel ve toplumsal olarak farklı işlevler görmektedir. Sembollere devamlılık sağlayan, onların bireysel ve toplumsal olarak üstlendikleri işlevleridir. İşlevini devam ettiren canlı bir sembol hem birey hem de toplum üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir (Kızıl, 2018, s. 31).

Semiyotik(göstergebilim) ise işaretlerin incelenmesidir. Göstergebilimin temelinde, işaretin özünde herhangi bir içsel anlam taşımadığı; yalnızca kendisine atfedilen anlam aracılığıyla anlam kazandığı görüşü yer almaktadır. Eco’ya göre işaret, ‘başka bir şeyin yerine anlamlı bir şekilde geçebilen her şey’ iken Chandler (1999) işaretlerin kelimeler, imgeler, sesler, kokular, tatlar, eylemler veya nesneler biçiminde olabileceğini, fakat onların yalnızca kendilerine yüklenen anlamla işaret niteliği kazandığını vurgulamaktadır. Bu nedenle, bir öğretmen bölüm sekreterine sınıfta tebeşir olmadığını bildirdiğinde, sekreterin hemen küçük, beyaz, silindir şeklinde bir yazma aracının zihinsel resmini oluşturmasının nedeni, birisinin bir yerlerde bunu atfetmiş olmasıdır (Sharp, 2011, s. 2).

Göstergebilime adını veren kişi İngiliz filozof John Locke olmuştur. Locke, ilk kez “semeiotike” terimini kullanarak “göstergeler öğretisi” olarak nitelediği semiyotiğin, bilimin üç temel branşından biri olması gerektiğini öne sürdü. Locke’dan sonraki pek çok düşünür eserlerinde dilsel ve dil dışı göstergelerin incelenmesini ele almış, bu anlamda Locke’yi takip etmişlerdir (Çeken & Arslan, 2016, s. 509). Çağdaş göstergebilimin kuruluşu, 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Amerikalı filozof Charles Sanders Peirce ile İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure, birbirlerinden habersiz olarak neredeyse eşzamanlı şekilde çağdaş göstergebilimin temellerini atmışlardır (Rıfat, 2009, s. 30).

Saussure, semiyolojisini işaretleri neyin oluşturduğunu, onları hangi yasaların yönettiğini gösterecek bir disiplin olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu disiplini toplum içindeki işaretlerin yaşamını inceleyen bir bilim olarak adlandırmıştır. Özetle semiyotik; işaretlerle yürütülen anlam etkinliklerinin incelenmesi, anlamın incelenmesi ya da işaretlerin incelenmesi olarak tanımlanabilir (Zhao, 2023, s. 55). Peirce’e göre; işaret, bir nesneyi temsil eden ve bu temsil yoluyla bir kişide bir etki yaratan şeydir. Bu etkinin adı yorumlayıcıdır ve yorumlayıcı da işaretin kendisi tarafından belirlenir (Islam, 2013, s. 51).

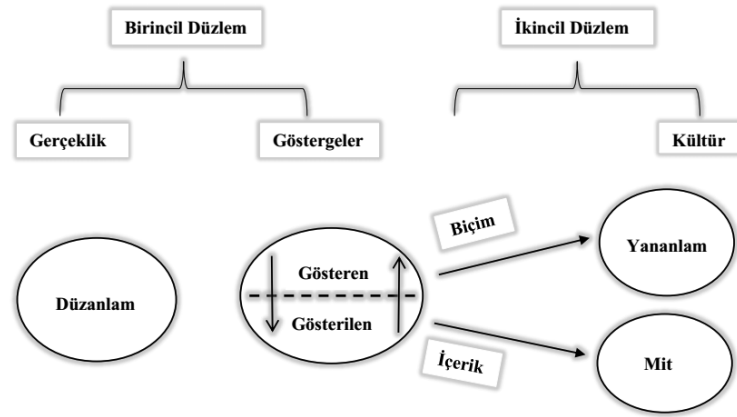
Barthes (1997), moda dergilerindeki giysi sunumlarını incelerken bunların iki farklı biçimde aktarıldığını belirtir. İlk biçim, fotoğraf veya çizim gibi görsel temsiller aracılığıyla sunulan giysi görüntüsüdür. İkinci biçim ise giysinin sözcüklerle betimlenmesi, yani yazıya dönüştürülmüş halidir. Her iki sunum da aynı giysiyi konu edinmekle birlikte, aynı yapısal düzlemde yer almaz. Görsel temsilde form, çizgi, yüzey ve renk malzeme olarak kullanılır ve bağıntılar uzamsal düzeydedir. Sözel temsilde ise malzeme sözcüklerdir; bağıntılar mantıksal olmasa bile en azından sözdizimsel düzlemde kurulur. Bunun yanında, görsel ve sözel temsillerden farklı olarak, doğrudan giyilen ve üretilen gerçek giysi de vardır. Bu gerçek giysi, diğer temsillere model olan üçüncü bir yapıyı oluşturur. Barthes bu çerçevede giysinin üç temel yapısından söz eder: yoğrumsal (plastic), sözel (verbal) ve teknolojik (technological). Fotoğraf veya çizim giysinin yoğrumsal yapısını, yazılı betimleme sözel yapısını, bizzat üretilen ve giyilen giysi ise teknolojik yapısını temsil eder. Buradaki ayrım, anlamın yorumuna değil, giysinin farklı malzemeler aracılığıyla nasıl dönüştüğüne ve hangi yapılar içinde varlık kazandığına işaret etmektedir (Koca & Koç, 2015, s. 76).

Şekil 1: Barthes’in Gösterge Şeması

Barthes'in gül örneği göstergeyi açık bir şekilde örneklendirir. Buna göre gül canlı bir nesnedir. Fakat onu sevdiğim birine hediye edersem gülü bir gösterilen ile yani romantik aşk gösterileniyle bezemiş olurum. Dolayısıyla gül bir gösteren durumuna taşınır. Hediye edilen gül ise bir gösterge olur (Bircan, 2015, s. 23).

Barthes'in verdiği gül örneği, göstergenin işleyişini somut biçimde ortaya koyar. Gül, kendi başına canlı bir bitki olarak doğal varlığıyla bir nesnedir. Ancak bu gül, sevilen bir kişiye armağan edildiğinde artık yalnızca bir bitki olmaktan çıkar; romantik aşkı temsil eden bir anlamla yüklenir. Bu durumda gül, bir gösteren işlevi kazanır. Onunla ilişkilendirilen "romantik aşk" ise gösterilendir. Gösteren ile gösterilen arasındaki bu birliktelik, gülün artık yalnızca biyolojik bir varlık değil, aynı zamanda kültürel ve duygusal bir anlam taşıyan bir gösterge olarak işlev görmesini sağlar.

Şekil 2. Barthes'in Anlamlandırma Şeması (Fiske, 2003, s. 120).

Birincil düzlem; gerçeklik ve göstergeler arasındaki ilişkiyi kapsar. Burada düz anlam, nesnelerin veya olguların kendisi, gösteren ve gösterilen ise bu nesnelerin anlam kazandığı ikili yapıyı ifade eder. Gösteren, bir nesneyi temsil eden işaret ya da sembol iken; gösterilen, onun işaret ettiği anlam veya içeriktir. İkincil düzlem ise kültürel düzlem olarak da adlandırılır. Burada birincil düzlemin göstergeleri kültürel bağlam içinde yeniden anlam kazanır. Bu süreçte biçim, göstergenin yan anlamını oluşturur; içerik ise kültürel kodlar aracılığıyla mite dönüşür.

Semboller, insanın kendi başına erişemeyeceği gerçeklik katmanlarını açığa çıkararak ruhsal boyutların görünür hâle gelmesini sağlar ve bireyin aşkın düzeylere yönelmesine aracılık eder. Dinî semboller, görünen (profan) ve işaret ettikleri görünmeyen (kutsal) olmak üzere iki boyutludur; kutsalı sembolize ettiklerinde kendi başlarına da anlam kazanırlar. Tarih boyunca ibadetlerin merkezinde yer alan bu semboller, kutsalı hatırlatmış ve dindarın onunla bağ kurmasına imkân tanımıştır (Kızıl, 2018, s. 31-34).

İslam tasavvufu; insanın varlık, bilgi ve ahlak boyutlarını kuşatan çok yönlü bir dini yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle hem sosyal örgütlenme biçimi olarak tarikatlarda hem de bilgi ve ahlak sistemi olarak dini ilimler geleneğinde anlam bulur. Türkler arasında tasavvufun kökeni Horasan'a uzanır; burada yetişen sufiler Anadolu'daki tarikatların temelini atmıştır. Ahmed Yesevi ve halifeleri, Türklerin tasavvuf yoluyla İslâm'ı benimsemelerinde belirleyici olmuş; süreç içinde Nakşibendilik, Kadirilik, Halvetilik, Kübrevilik, Mevlevilik ve Bektaşılık gibi birçok tarikat teşekkül etmiştir (Bölükbaşı, 2011, s. 8-11).

Araştırma konusu olan, 13. yüzyılın sonlarında Konya merkezli olarak Sultan Veled ve Çelebi Hüsameddin tarafından kurulan Mevlevilik, 14. yüzyılda Batı

Anadolu’da ortaya çıkan Anadolu Beylikleri arasında da etkili olmuştur. Mevlevilik ve Semâ Âyini, günümüzde hem Türkiye hem de dünya toplumları açısından önemli bir kültürel miras olarak değerlendirilmekte ve Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri’ne kayıtlıdır (Ceylan & Karatay, 2023, s. 3052).

Mevlevilik, Mevlana’nın tasavvufi düşüncelerinin ölümünden sonra takipçileri tarafından kurumsallaştırılmasıyla ortaya çıkan bir tarikattır. Mevlana’nın, yaşamı boyunca bir tekke veya tarikat teşkil etmemesine rağmen tarikat zamanla kendine özgü sembolik ritüeller ve giyim (sema ve derviş kıyafetleri) biçimleri geliştirmiştir. Öğreti, Allah ile evrenin birliği anlayışına dayanır (Gökgül, 2023, s. 20-21).

Görsel 1. Mevlevi sema töreninde semazenler (URL 1)

Mevlânâ Celâleddin Rumî, 6 Rebiülevvel 604 (30 Eylül 1207) tarihinde Belh’te doğdu. Hint ve Fars kültürlerinin yoğun etkisi altında bir şehir olan Belh aynı zamanda doğu ile batı arasında geçiş noktasında bulunan önemli bir ticaret merkeziydi. Bu özelliği ile Belh’te devrin önemli inanç ve kültürlerinin etkisi görülmektedir (Haykıran, 2022, s. 464).

Mevlânâ zamanında tören yoktur. Kendisine bağlanmak isteyenleri din, dil, ırk gözetmeden kabul eden Mevlânâ, sadece kendisine intisap etmek isteyenleri tıraş ettirmiştir. O da saç, sakal ve bıyıktan veya kaşlarının ortalarında birkaç kıl kesmek suretiyle yapmıştır (Gölpınarlı 2006, s. 179).

Mevlevîhanelerde, musiki, semâ, edebiyat, ebru, ney ve Mesnevî dersleri de verilmekteydi. Çile çıkarmaya gelen müridler, görevlerini tamamladıktan sonra ilgilendikleri alanlarda eğitim almak üzere Dede’lerin hücrelerine giderek, o konuda uzman olan dedelerle çalışma imkânı bulmuşlardır (Uzun, 2012, s. 30).

Mevlevî kaynaklara göre Mevlâna, yaşamı boyunca belirli bir giyim tarzına sahip olmamış, dönemin kıyafet anlayışının dışına çıkmamıştır. Genellikle keçeden yapılmış külâh üzerine âlimlerin kullandığı sarığı sarmış, elbiselerde dönemin kabul edilen kıyafetlerini tercih etmiş; Şems Tebriz’in vefatına kadar beyaz sarık kullanmış, ölümünün ardından ise yas göstergesi olarak siyaha yakın koyu mor destar giymiştir (Uysal, 2016, s. 21).

Mevlana’nın, yaşadığı yüzyılda Selçuklu Dönemi giyim tarzıyla resmedildiği görülürken, Osmanlı dönemine ait minyatürlerde dervişlerin giysilerinin belirli bir kurala uyduğu görülür; başlarına Sikke, Arakiyye; vücutlarına Tennure, bel ve üzerine Elfi Nemed, Kuşak, Deste-Gül; ayrıca hırka, önü açık gömlek, şalvar ve ayakkabılar giymişlerdir (Gökgül, 2023, s. 23-24).

Görsel 2. Mevlevi giysileri/ Semazen (URL 1)

Görsel 3. Sikke, arakiyye, destarlı sikke, elif-i nemed (URL 2)

Yöntem

Barthes (1997)'e göre giysi yalnızca somut bir nesne değil, farklı temsil biçimleriyle çok katmanlı bir göstergeler dizgesidir. Fotoğraf veya çizim yoluyla görsel düzeyde, yazılı betimlemeler aracılığıyla sözel düzeyde, somut haliyle ise teknolojik (kumaş, dikiş vb.) düzeyde anlam kazanır. Bu yapılar aynı giysiye gönderme yapsa da her biri farklı malzeme ve bağıntılarla işlediği için giysi, basit bir nesne olmaktan çıkarak kültürel ve sembolik anlamların taşıyıcısı hâline gelir. Giysi yalnızca işlevsel bir nesne değil görsel, sözel ve teknolojik düzeylerde çoklu anlam üretim mekanizmasına sahip bir göstergedir.

Çalışmanın evreni Mevlevi giysileri örneklemini ise (tarihi süreç içinde şekillenen ve kurumsallaşan) Mevlevi derviş giysileri olarak belirlenmiştir. Mevlevi derviş giysilerinden daha derin mit (kültürel, ideolojik) anlamı olduğu düşünülen sikke, arakiyye, hırka, tennure, elif-i nemed ve destegül ise analiz sürecinde tercih edilmiştir.

Bu çalışmada, Mevlevî giysilerinin sembolik unsurlarını çözümlemek amacıyla keşifsel ve yorumlayıcı bir nitel yaklaşım benimsenmiştir. Veriler görsel kaynaklardan toplanmış; analiz süreci yapay zekâ destekli olarak yürütülmüş ve Roland Barthes'in üç aşamalı göstergebilimsel yöntemi referans alınmıştır. Araştırma, giysilerin hem somut özelliklerini hem de toplumsal ve kültürel anlamlarını yapay zekâ destekli olarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

Çalışmada ChatGPT, Grok ve Deepseek adlı yapay zekâ araçlarından yararlanılarak Roland Barthes'in üç düzeyli (gösteren, gösterilen, mit) göstergebilimsel çözümleme yöntemi doğrultusunda Mevlevî giysileri incelenmiştir. Analizler, OpenAI tarafından geliştirilen GPT-5 mini modeli, xAI tarafından geliştirilen Grok modeli ve DeepSeek tarafından geliştirilen DeepSeek-R1 modelinin 2025 Temmuz-Eylül ayındaki sürümleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Buna ek olarak analiz sonuçlarının uygunluğunu (Mevlevi kültürüne ve terminolojiye uygunluk) test etmek için Google Gemini, Le Chat Mistral AI, Microsoft Copilot, Perplexity, Claude adlı 5 yapay zekâ aracı kullanılmıştır.

Yapay zekâ modellerinin işleyiş prensibi, kullanıcı tarafından oluşturulan metin tabanlı komutlar olan prompt'lar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu çalışma kapsamında, Mevlevî giysilerinin göstergebilimsel analizinin yapılması amacıyla özgün bir prompt tasarlanmış ve ilgili yapay zekâ aracına iletilmiştir. Söz konusu **"Prompt 1"** şu şekilde formüle edilmiştir: *"Roland Barthes'in gösteren, gösterilen ve mit düzeylerinden oluşan üçlü göstergebilimsel çözümleme yöntemini temel alarak örnek olarak yüklediğim Mevlevî giysilerini akademik üslubu koruyarak özgün bir biçimde analiz et ve bu analizi örnekte sunmuş olduğum tablo formatına uygun şekilde yerleştir"*.

Ayrıca Mevlevî Giysilerinin Mit Anlamlarının Karşılaştırılması adlı tablo farklı yapay zekâ araçlarına iletilmiş ve belirlenen prompt doğrultusunda değerlendirme yapmaları istenmiştir. Kullanılan **"Prompt 2"** şu şekildedir: *"Tabloyu incele, karşılaştıır ve hangi yorumun Mevlevîlik kültürüne ve terminolojisine daha uygun olduğunu tespit et"*.

Çalışmada kullanılan promptlar araştırmacı tarafından; araştırma problemine, yöntemine ve amacına en uygun olacak şekilde çeşitli denemeler sonucunda tasarlanmıştır. Prompt 1 toplamda 3, prompt 2 ise toplamda 5 farklı yapay zekâ aracına iletilmiştir. Bulgular kısmında görüleceği üzere tüm yapay araçları küçük farklarla çok benzer/yakın sonuçlara ulaşmıştır. Diğer taraftan bu promptlar farklı zamanlarda ve farklı kullanıcı hesaplarıyla bu yapay zekâ araçlarına iletildiğinde de benzeri sonuçlara ulaşılmıştır. Yapay zekâ araçlarından elde edilen analizler, yorumlar, sonuçlar tamamen bilimsel nesnellik ve etik ilkelere uygun olacak şekilde hiç değiştirilmeden metne dahil edilmiştir.

İşlem prosesi şu şekilde özetlenebilir: Çalışmada kullanılacak giysi görselleri seçilmiş ve çeşitli denemeler sonucunda belirlenen promptlar, araştırmacı tarafından hazırlanan tablolar ve giysi görselleri üç farklı yapay zekâ modeline iletilmiştir. Daha sonra elde edilen çıktılar tabloya aktarılmış ve Roland Barthes'in düz anlam/yan anlam yaklaşımı temelinde kodlanmıştır. Çıktılar, literatürde yer alan analiz ya da yorumlarla karşılaştırılmış ve ortaya çıkan benzerlikler ile farklılıklar akademik çerçevede gözden geçirilerek Mevlevî kültürüne uygun olmayan bir yorumun bulunmadığına karar verilmiştir. Araştırmacı, literatürü ölçü alarak test ettiği bu yapay zekâ analizlerini ikinci bir test mekanizması olarak beş farklı yapay zekâ aracıyla da değerlendirmiştir. Aynı şekilde yine Mevlevî kültürüne uygun olmayan bir yorumun olmadığı görülmüştür.

Yapay zekâ modellerinin çalışma prensipleri göz önünde bulundurulduğunda, bu modellerin zaman içinde farklı kaynaklarla beslenmesi sonucunda verdikleri yanıtların ve yapacakları analizlerin değişkenlik gösterebileceği söylenebilir. Bu durum yalnızca yapay zekâ modellerine özgü olmayıp, insanlar için de geçerlidir. Örneğin; Türk-İslam kültürü, Tasavvuf, Mevlevî giysileri, Mevlevî kültürü gibi konularda herhangi bir bilgi ve deneyime sahip olmayan bir birey, bu alanlarda uygun bir eğitim ve öğretim ya da tecrübi süreçlerden geçtikten sonra öncekine nispeten daha farklı yanıtlar verecektir.

Görsel 4. Analiz için YZ araçlarına iletilen Mevlevi Derviş Giysileri görseli (URL 3)

Prompt 1 ilgili yapay zekâ araçlarına iletilmiş ve aşağıdaki tabloya uygun olarak yerleştirilmesi istenmiştir:

Tablo 1: YZ araçlarına analizleri yerleştirmeleri için iletilmiş örnek tablo

Anlam Düzeyi	Gösterge	Gösteren	Gösterilen (Malzeme / Renk / Biçim)
Düz Anlam			
Yan Anlam	Gösterge	Gösteren (Çağrışım)	Gösterilen / Mit (kültürel-ideolojik)

Bulgular

Göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak incelenen Mevlevi giysi öğeleri; sikke, arakiyye, hırka, tennure, elif-i nemed ve destegül olmuştur.

Roland Barthes'ın 3 düzeyli (gösteren, gösterilen, mit) göstergebilim yöntemini kullanarak **ChatGPT** destekli yapılan analiz aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 2: ChatGPT'e yaptırılan analiz

Anlam Düzeyi	Gösterge	Gösteren	Gösterilen (Malzeme / Renk / Biçim)
Düz Anlam	Mevlevi Derviş Kıyafeti Görseli	- Sikke - Hırka	Sikke: Keçe, kahverengi tonları, alttan yukarı daralan konik başlık

		• Tennure • Elif-i Nemed • Destegül • Arakiyye	Hırka: Kalın kumaş, koyu renk (genellikle siyah veya kahverengi), geniş ve uzun Tennure (beyaz): Hafif kumaş, geniş etek Elif-i Nemed (kuşak): Keçe ve kumaş, sağdan sola üç kez dolanan kuşak Destegül: İnce kumaş, çiçek desenli, belden bağlanan Arakiyye: Çile sürecinde kullanılan ince kumaş
Yan Anlam	Gösterge	Gösteren (Çağrışım)	Gösterilen / Mit (Kültürel)
	Mevlevî Derviş Kıyafeti Görseli	Sikke: Nefsin ölümü, dünyevi bağlardan arınma	Sikke: Nefsin ölümü ve ruhsal yükselişin kültürel sembolü
		Hırka: Manevi koruma ve tevazu	Hırka: Dünyevi bağlardan arınma ve tevazu ideolojisi
		Tennure: Ruhsal saflık ve yeniden doğuş	Tennure: Manevi saflık ve yeniden doğuş mitolojisi
		Elif-i Nemed: Disiplin ve manevi bağlılık	Elif-i Nemed: Düzen, disiplin ve tasavvufi bağlılık ideali
		Destegül: İlahi aşk ve estetik zarafet	Destegül: İlahi aşk ve estetik zarafet miti
		Arakiyye: Çile ve özveri süreci	Arakiyye: Çile ve özveri yolculuğu kültürel-manevi göstergesi

Bu tablo, Mevlevî derviş kıyafetlerinin hem maddi hem de manevi boyutlarını Barthes'in üç aşamalı göstergebilimsel yöntemi çerçevesinde ortaya koymaktadır. Düz anlam düzeyi, kıyafetlerin malzeme, renk ve biçim özelliklerini somut olarak betimlerken, yan anlam düzeyi, her giysi öğesinin tasavvufi çağrışımlarını ve kültürel-manevi ideolojisini açığa çıkarmaktadır. Örneğin, sikke yalnızca bir başlık olmanın ötesinde, nefsin ölümü ve dünyevi bağlardan arınma sürecini sembolize eder; tennure ise beyazlığıyla manevi saflığı ve ruhsal yeniden doğuşu temsil eder. Bu yaklaşım, Mevlevî kıyafetlerin estetik bir bütün olmasının yanı sıra, tasavvufi disiplin ve manevi yolculuk açısından birer gösterge işlevi gördüğünü göstermektedir. Böylece kıyafetler hem fiziksel hem de ideolojik olarak Mevlevî geleneğin sembolik dilini taşıyan birer araç hâline gelmektedir.

Roland Barthes'in 3 düzeyli (gösteren, gösterilen, mit) göstergebilim yöntemini kullanarak **Grok** destekli yapılan analiz aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3: Grok'a yaptırılan analiz

Anlam Düzeyi	Gösterge	Gösteren	Gösterilen (Malzeme / Renk / Biçim)
Düz Anlam	Mevlevî Derviş Kıyafeti Görseli	• Sikke • Hırka • Tennure • Elif-i Nemed • Destegül	Sikke: Keçe, kahverengi tonları, alttan yukarı daralan konik başlık
			Hırka: Kalın yünlü kumaş, koyu renk (siyah/kahverengi), geniş ve uzun pelerin

		• Arakiyye	Tennure: Hafif pamuklu kumaş, geniş etek, saf beyaz renk Elif-i Nemed: Keçe ve kumaş karışımı, sağdan sola üç kez dolanan kuşak Destegül: İnce ipekli kumaş, gül/çiçek desenli şerit, belden bağlanan dar kuşak Arakiyye: İnce pamuklu kumaş, silindirik başlık, çile dönemine özgü sade form
Yan Anlam	Mevlevî Derviş Kıyafeti Görseli	Gösterge (Çağrışım)	Gösterilen / Mit (Kültürel)
		Sikke (konik daralma ve kahverengi tonlar, ego'nun zirvede erimesini ve topraktan doğuşu çağrıştırır)	Sikke: Mezar taşı sembolü; nefsin ölümü ve manevi diriliş (ego'nun terk edilmesiyle tevhide yükseliş)
		Hırka (geniş pelerin ve koyu renk, dünyevi yükleri saran tabut örtüsünü ve karanlıkta gizlenmeyi çağrıştırır)	Hırka: Dünyadan kopuşun örtüsü; dünyevi hayatın mezarı (manevi olgunluk ve Sufi aidiyeti)
		Tennure (geniş etek ve beyaz renk, kefen gibi akıcı dönüşü ve ruhun özgür uçuşunu çağrıştırır)	Tennure: Kefen ve yeniden doğuşun akıcı formu; ölmeden önce ölme (fena fillâh ile ilahi birleşme)
		Elif-i Nemed (üç kez dolanan kuşak ve düz form, zincir gibi nefis terbiyesini ve ilahi dikeyliği çağrıştırır)	Elif-i Nemed: Manevi disiplin kuşağı; tevhid ve nefis terbiyesi (Allah'ın birliğinin dikey sembolü)
		Destegül (çiçek desenli şerit ve ince ipek, gül bahçesinde sadakati ve ruhani inceliği çağrıştırır)	Destegül: Gül demeti ile ilahi aşk; tasavvufi sadakat (ruhsal yolun güzelliği ve topluluk bağlılığı)
		Arakiyye (ince katman ve silindirik form, çile odasındaki sade örtüyü ve başı koruyan kalkanı çağrıştırır)	Arakiyye: Çile ve tevazu erdeminin sade katmanı; manevi yolculuk (alçakgönüllülük ve hizmet ideali)

Roland Barthes'in üçlü göstergebilimsel paradigması (gösteren, gösterilen, mit) ışığında tasarlanan bu tablo, Mevlevî derviş kıyafetini (sikke, hırka, tennure, elif-i nemed, destegül, arakiyye) semiyotik bir mercekten inceler. Düz anlam katmanı, giysilerin denotatif fizikselliğini (malzeme, renk, biçim) betimlerken, yan anlam katmanı konnotatif çağrışımları (örneğin, sikke' nin konik daralması ego erimesini imleyen metaforik bir yükseliş) mitik ideolojiye (nefsin ölümü, fena fillâh) dönüştürür. Özgün olarak, çağrışımlar Mevlânâ'nın tasavvufi hermenitiğini bütünleştirerek giysileri manevi haritaya evirir: Sadelik tevazuyu, akıcılık ilahi birleşimi idealleştirir.

Roland Barthes'in 3 düzeyli (gösteren, gösterilen, mit) göstergebilim yöntemini kullanarak **Deepseek** destekli yapılan analiz aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 4: Deepseek'e yaptırılan analiz

Anlam Düzeyi	Gösterge	Gösteren	Gösterilen (Malzeme / Renk / Biçim)
Düz Anlam	Mevlevî Derviş Kıyafeti Görseli	- Sikke - Hırka - Tennure - Elif-i Nemed - Destegül - Arakiyye	Sikke: Keçe, kahverengi tonları, alttan yukarı daralan konik başlık
			Hırka: Kalın kumaş, koyu renk (genellikle siyah veya kahverengi), geniş ve uzun
			Tennure (beyaz): Hafif kumaş, geniş etek, beyaz

			Elif-i Nemed (kuşak): Keçe ve kumaş, sağdan sola üç kez dolanan kuşak
			Desteğül: İnce kumaş, çiçek desenli, belden bağlanan
			Arakiyye: Çile sürecinde kullanılan ince kumaş
Yan Anlam	Gösterge	Gösteren (Çağrışım)	Gösterilen / Mit (Kültürel)
	Mevlevi Derviş Kıyafeti Görseli	Sikke: Mezar taşı formu, dervişin ölmeden önce ölümü	Sikke: Nefsin ölümünü ve tevazuu temsil eden mezar taşı sembolü
		Hırka: Kabir örtüsü, dünyevi hayatın sembolik mezarı	Hırka: Dünyevi benliğin kabri ve masivadan sıyrılma
		Tennure: Saf beyazlık ve kefen benzeri biçim	Tennure: Ölmeden önce ölme (fena fillâh) ve ilahi huzura çıkış
		Elif-i Nemed: Dikey "Elif" harfi formu, tevhid ve manevi yükseliş	Elif-i Nemed: Nefis terbiyesi ve tasavvufi disiplin
		Desteğül: Gül demeti formu, ilahi aşk ve manevi destek	Desteğül: Manevi destek ve ilahi aşkın sembolü
		Arakiyye: Sadelik ve tevazu, henüz tamamlanmamış çile	Arakiyye: Çile süreci ve manevi olgunlaşma yolculuğu

Roland Barthes'in göstergebilimsel modeli çerçevesinde Mevlevî giysileri, iki anlam katmanıyla analiz edilebilir. Düz anlam düzeyinde, bu giysiler maddi özellikleriyle tanımlanır: sikke keçeden konik bir başlık, hırka koyu renkli bir dış giysi, tennure beyaz ve bol bir giysidir. Yan anlam düzeyinde ise bu nesneler derin kültürel ve ideolojik anlamlar kazanır. Sikke nefsin ölümünü ve tevazuu, hırka dünyevi benliğin terk edilmesini, tennure fena fillâh (Allah'ta yok oluş) felsefesini temsil eder. Bu dönüşüm, giysileri sıradan nesneler olmaktan çıkarıp Mevlevî kültürünün ve tasavvufi düşüncenin taşıyıcıları haline getirir. Barthes'in mit kavramına uygun olarak, bu giysiler artık fiziksel varlıklarının ötesinde anlamlar yüklü, toplumsal olarak inşa edilmiş göstergelerdir.

Farklı yapay zekâ araçlarından, aynı prompt ve görsel temelinde talep edilen analizlerin "mit anlam" düzeyindeki benzerlik ve farklılıklarını belirleyebilmek amacıyla aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 5: Mevlevi giysilerinin mit anlamlarının karşılaştırması

Giyisi Parçası	ChatGPT'nin Yorumu (Mit)	Grok'un Yorumu (Mit)	DeepSeek'in Yorumu (Mit)	Literatür
Sikke	Nefsin ölümü ve ruhsal yükselişin kültürel sembolü	Mezar taşı sembolü; nefsin ölümü ve manevi diriliş (ego'nun terk edilmesiyle tevhide yükseliş)	Nefsin ölümünü ve tevazuu temsil eden mezar taşı sembolü	Hamdım, piştim, yandım, olgunlaşma, mezar taşı, ölmeden evvel ölümün temsidir.

Hırka	Dünyevi bağlardan arınma ve tevazu ideolojisi	Dünyadan kopuşun örtüsü; dünyevi hayatın mezarı (manevi olgunluk ve Sufi aidiyeti)	Dünyevi benliğin kabri ve masivadan sıyrılma	Kefen, masivadan sıyrılarak yükselmek, örnek ve önder kişidir.
Tennure	Manevi saflık ve yeniden doğuş mitolojisi	Kefen ve yeniden doğuşun akıcı formu; ölmeden önce ölme (fena fillâh ile ilahi birleşme)	Ölmeden önce ölme (fena fillâh) ve ilahi huzura çıkış	Ölmeden evvel ölmek
Elif-i Nemed	Düzen, disiplin ve tasavvufi bağlılık ideali	Manevi disiplin kuşağı; tevhid ve nefis terbiyesi (Allah'ın birliğinin dikey sembolü)	Nefis terbiyesi ve tasavvufi disiplin	Eline, diline, beline hâkim olmak, bağlamak, tahammül etmek, sabır, birlik
Destegül	İlahi aşk ve estetik zarafet miti	Gül demeti ile ilahi aşk; tasavvufi sadakat (ruhsal yolun güzelliği ve topluluk bağlılığı)	Manevi destek ve ilahi aşkın sembolü	Gül demeti, ilahi aşk
Arakiyye	Çile ve özveri yolculuğu kültürel-manevi göstergesi	Çile ve tevazu erdeminin sade katmanı; manevi yolculuk (alçakgönüllülük ve hizmet ideali)	Çile süreci ve manevi olgunlaşma yolculuğu	Olgunluğa erişene kadar geçen süre, çile süreci

Mevlevi giysilerinin mit anlamlarının karşılaştırıldığı yukarıdaki tabloda hem yapay zekâ araçları tarafından yapılan analizler hem de literatürde yaygın olarak kabul gören sembolik anlamlar bulunmaktadır. Tabloda görüleceği üzere *literatürde yer alan sembolik anlamlar ile yapay zekâ araçları tarafından yapılan analiz sonuçları* arasında ciddi bir uyumluluk bulunmaktadır.

Buna ek olarak araştırmacı *ikinci bir test* mekanizması oluşturmuştur.

Yukarıda bulunan Mevlevi Giysilerinin Mit Anlamlarının Karşılaştırılması adlı tablo farklı yapay zekâ araçlarına (Google Gemini, Le Chat Mistral AI, Microsoft Copilot, Perplexity, Claude) iletilmiş ve belirlenen prompt doğrultusunda değerlendirme yapılmaları istenmiştir. Değerlendirmelerin en yüksek düzeyde nesnellik içermesini temin etmek amacıyla, göstergebilimsel analiz gerçekleştiren üç yapay zekâ modelinin adları *hem örtük (marka rekabeti vb.) hem de açık biçimde teste tâbi tutulmuş* ve tutarlı biçimde aynı sonuçlara ulaşılmıştır.

Kullanılan “**Prompt 2**” şu şekildedir: “Tabloyu incele, karşılaştıır ve hangi yorumun Mevlevilik kültürüne ve terminolojisine daha uygun olduğunu tespit et”.

Değerlendirmeler:

1. Google Gemini (Grok tercih edildi)

Tablodaki yorumları karşılaştırdığımızda, **Grok'un** yorumları Mevlevilik kültürüne ve terminolojisine en uygun olanıdır. Grok, her bir giysi parçasının sembolizmini açıklarken, "tevhid, ölmeden önce ölme, fena fillâh, tasavvufi sadakat" gibi

Mevlevilik felsefesine ait terimleri kullanarak daha derin ve isabetli açıklamalar yapıyor. Diğer yorumlar genel olarak doğru olmakla birlikte, Grok'un yorumları konunun ruhuna ve terminolojisine çok daha yakın görünmektedir (Google Gemini, 2025).

2. Le Chat, Mistral AI (DeepSeek tercih edildi)

Bu tabloda Mevlevî kültürüne ait giysi parçalarının üç farklı yapay zekâ modeli (ChatGPT, Grok, DeepSeek) tarafından yapılan mitolojik/manevî yorumları karşılaştırılmaktadır. Her bir giysi parçası ve yorumu, Mevlevîliğin terminolojisi, sembolizmi ve felsefesi açısından değerlendirildiğinde, **DeepSeek'in** yorumlarının genel olarak Mevlevî kültürüne ve terminolojisine en uygun olduğunu söyleyebiliriz (Le Chat, Mistral AI, 2025).

3. Microsoft Copilot (Grok ve DeepSeek tercih edildi)

Mevlevîlik kültürüne ve terminolojisine en uygun yorumlar genelde **Grok ve DeepSeek** arasında paylaşıyor. Grok, sembolik derinlik ve aşkınlık vurgusu; DeepSeek ise ritüel, çile ve hizmet bağlamında teknik uygunluk sağlıyor (Copilot, 2025).

4. Perplexity (Grok ve DeepSeek tercih edildi)

Mevlevilik, tasavvufun bir kolu olup derin manevi ve sembolik anlamlar içerir. Bu bağlamda, Mevlevî terminolojisine en uygun olan yorumlar, genellikle manevi olgunluk, nefsin ölümü, safiyet, tevazu, ilahi aşk ve bağlılık gibi kavramları içermelidir. Tablodaki yorumlar arasında, **Grok ve DeepSeek'in** yorumları daha çok bu kavramları içeriyor (Perplexity, 2025).

5. Claude (DeepSeek tercih edildi)

Bu tabloyu incelediğimde, Mevlevî kültürü ve terminolojisine en uygun yorumun **DeepSeek'in** yorumu olduğunu görüyorum (Claude, 2025).

İlgili yapay zekâ araçlarından alınan değerlendirme sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 6: Değerlendirme sonuçları

Değerlendirme Aracı	Olumlu Bulunan Model(ler)	Tercih sayısı
Google Gemini	Grok	1
Le Chat (Mistral AI)	DeepSeek	1
Microsoft Copilot	Grok (+0,5), DeepSeek (+0,5)	(+0,5), (+0,5)
Perplexity	Grok (+0,5), DeepSeek (+0,5)	(+0,5), (+0,5)
Claude	DeepSeek	1

Yapılan değerlendirmelere göre, farklı yapay zekâ modellerinin Mevlevî giysi sembolleri üzerine yaptığı yorumlar karşılaştırılmıştır. Google Gemini'de **Grok** yorumları en uygun biçimde öne çıkarken, Le Chat (Mistral AI) ve Claude'da **DeepSeek** en tutarlı yorumları sunmuştur. Microsoft Copilot ve Perplexity ise parçalı değerlendirmelerde **Grok ve DeepSeek'in** eşit düzeyde ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla parçalı değerlendirmelerde her iki modele yarım puan eklenmiştir.

Beş farklı yapay zekâ aracından elde edilen değerlendirmeler sonucunda, Grok 2 (iki) kez DeepSeek ise 3 (üç) kez tercih edilirken ChatGPT hiç tercih edilmemiştir. Bu bulgular, Mevlî terminolojisi ve kültürüne en uygun yorumların genel olarak **DeepSeek (%60) ve Grok (%40)** tarafından üretildiğini göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Dünyanın farklı coğrafya ve kültürlerinde yüzyıllardır kurumsallaşmış bir nitelikte var olmaya devam eden tarikatlar, İslam tasavvufu şemsiyesinde değerlendirildiğinde, Anadolu coğrafyasında neşet etmiş Mevlevilik oldukça dikkat çekici bulunmaktadır. Mevlânâ döneminde herhangi bir kurumsallık alameti göstermeyen Mevlevilik, daha sonraki yıllarda çeşitli ritüeller ve giysilerle anılır olmuştur. Bilhassa Mevlevi dervişlerinin kullandıkları sema giysileri çeşitli sembolik anlamlar taşımaktadır. Giysilerin her bir ögesi belirli çağrışımlar ve mitlerle ilişkilendirilir.

Fizik dünya içerisinde duyularla algılanabilen somut nesneleri, yalnızca işlevsel ya da gösterge boyutunda değerlendirmek maddeyi görüp manayı ıskalamaya sebep olur. Bilhassa insan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan giysiler yalnızca dış etkilerden korunmak, örtünmek ya da utanmak gibi ilkel çağlarda üstlendiği vazifelerle tanımlanamayacak kadar geniş işlevler, görevler, anlamlar kazanmıştır. Zaman içerisinde giysiye yüklenen anlamlar genişlemiş ve giysi artık adeta bir sembol haline gelmiştir. Bir giysi, bir kişi ya da toplumun şahsiyet ve kültürünü yansıtabilir. Bir giysi parçası o kişi ya da toplumun değer ve anlam dünyası hakkında fikir verebilir. Göstergebilim ise bu ve benzeri, görünenin ötesinde var olan örtük anlamları analiz etmek noktasında önemli bir yöntem konumundadır.

Çalışma da Mevlevi giysilerinin mit anlamlarının karşılaştırıldığı kısımda, hem yapay zekâ araçları tarafından yapılan analizler hem de literatürde yaygın olarak kabul gören sembolik anlamlar karşılaştırılmış ve literatürde yer alan sembolik anlamlar ile yapay zekâ araçları tarafından yapılan analizler arasında ciddi bir uyumluluk bulunduğu görülmüştür. Üstelik bu durumun güvenilirliğini test etmek için farklı zamanlarda, farklı kullanıcı hesaplarıyla, farklı yapay zekâ araçları denenmiş ve her seferinde olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Buna ek olarak bu analiz sonuçları, göstergebilimsel analizlerde kullanılmayan 5 farklı yeni yapay zekâ aracıyla test edilmiş ve Mevlevi kültürüne uygunluk konusunda herhangi bir problem olmadığı da tespit edilmiştir. Bu durum yapay zekâ modellerinin kültürel sembolizm çalışmalarında kullanılabileceğine bir kanıt oluşturabilir.

Bu çalışmada *yapay zekânın insan merkezli analizlere yaptığı katkı* açıkça görülmektedir. İnsan makine iş birliği **zaman tasarrufu** açısından oldukça verimli sonuçlar doğurmaktadır. Yapay zekâ desteğiyle yapılan göstergebilimsel giysi analizleri literatürdeki bilgilerle karşılaştırılmış ve çok küçük farklarla aynı nitelikteki sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. *Üstelik Mevleviliğin sahip olduğu hassasiyetler ve anlam dünyası açısından baktığımızda; yapay zekânın zedeleyici, aykırı, incitici, alakasız bir çıkarımının olmadığı da görülmüştür.*

Çalışma daha önce Mevlevi giysilerinin göstergebilimsel açıdan analiz edilmemiş olması ve ek olarak bu analizlerin yapay zekâ desteğiyle yapılmış olması sebebiyle özgün ve alana katkı sunar niteliktedir. Sonuç olarak bu çalışma; Mevlî giysilerinin sadece bir giyim unsuru olmadığı, kültürel ve inanç temelli sembolleri barındırdığı ve yapay zekâ ile dijital bir görsel analiz yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Çalışma, kültürel öğelerin yapay zekâ gibi dijital analiz yöntemleriyle bütünleşmesini örnekleyen disiplinlerarası bir yaklaşımdır.

Gelecek araştırmalar için öneriler:

- Sahada Mevlevî uzmanları ile gerçekleştirilecek derinlemesine mülakatların, yapay zekâ temelli analiz sonuçlarıyla karşılaştırılması,
- Farklı yapay zekâ modelleri, özellikle görsel odaklı modeller kullanılarak giysi ve sembol ilişkilerinin çok boyutlu olarak incelenmesi,
- Önerilen yöntemin diğer tarikat giysilerine veya farklı kültürel sembollere uyarlanarak uygulanmasının araştırılması.

Kaynakça

- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 13(26), 17-41.
- Bölükbaşı, A. (2011). *Türkiye’de bir popüler kültür alanı olarak tasavvuf: Mevlana ve Mevlevilik örneği*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi,
- Ceylan, M., & Kılıç Karatay, S. (2023). Postnişin Fahri Özçakıl anlatımı ile kültür değerlerimizden Mevlevilik ve Mevlevi semâ âyini. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(101), 3051-3071.
- Cox, J. L. (2004). *Kutsalı ifade etmek: din fenomenolojisine giriş*. F. Aydın (Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Çeken, B., & Arslan, A. A. (2016). İmgelerin göstergebilimsel çözümlemesi: film afişi örneği. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 507-517.
- Deacon, T. W. (2011). *The symbol concept*. University of California, Berkeley.
- Demirel, Ş. (2012). Sembol, sembolik dil ve bu bağlamda Mesnevi’nin ilk 18 beytindeki sembolik unsurlar. *Turkish Studies*, 7(3), 915-947.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş*. S. İrvan (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Mevlânâ’dan sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Haykıran, K. R. (2022). Gül ve diken: XIII. ve XVII. Yüzyıllarda Ahi-Mevlevi ilişkileri üzerine bir değerlendirme. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 9(25), 463-483.
- Islam, M. N. (2013). A systematic literature review of semiotics perception in user interfaces. *Journal of Systems and Information Technology*, 15(1), 45-77.
- Sharp, J. H. (2011). Semiotics as a theoretical foundation of information design. *Conference for Information Systems Applied Research (CONISAR) Proceedings*, 1-5.
- Demirel, Ş. (2012). Sembol, sembolik dil ve bu bağlamda Mesnevi’nin ilk 18 beytindeki sembolik unsurlar. *Turkish Studies*, 7(3), 915-947.
- Koç, F., & Koca, E. (2015). Kütahya’nın entarili geleneksel kadın giysilerinin göstergebilimsel çözümlemesi. *Millî Folklor*, 27(106), 70-87.
- Kızıl, H. (2018). İşlevleri açısından dini sembol. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(21), 30-42.
- Merriam-Webster. (2025). *Symbol*. In *merriam-webster.com dictionary*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/symbol> [Erişim tarihi: 08.06.2025].
- Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC’si*. İstanbul: Say Yayınları.

- Türk Dil Kurumu. (2025). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 05.06.2025]
- Uysal, G. (2016). *Mevlevîlik geleneğindeki sema töreni hareketlerinin seramik formlara yansımaları*. [Sanatta yeterlik Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Uzun, H. (2012). *İslami uyanış, çoklu modernlik ve popüler kültür bağlamında Mevlevî semasının dönüşümü: Afyonkarahisar örnek olayı*. [Doktora tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Zhao, Y. (2023). Redefining 'sign'/'symbol' and semiotics. *Signs and Media*, 2(1-2), 55-70.

Görsel Kaynakları

- URL 1: Bir Aşk Leyla ve Mecnun. (2025). *Sema ayınının İslam tasavvufu felsefesi ve törensel tiyatro açısından incelenmesi ve bir uygulama modeli: Fuzuli'nin 'leyla ve mecnun' eserinin sahnelenmesi* [Tiyatro oyunu]. <https://leylavemecnun.org.tr/> [Erişim tarihi: 2 Ağustos 2025].
- URL 2: Tekstil Bilgi. (2025). *Mevlevîlik tarikatında kıyafetler ve anlamları*. <https://tekstilbilgi.net/mevlevilik-tarikatinda-kiyafetler-ve-anlamlari.html> [Erişim tarihi: 5 Temmuz 2025].
- URL 3: Semazen.net. (2025). *Mevlevî Kıyafetleri*. <https://www.semazen.net/mevlevi-kiyafetleri/> [Erişim tarihi: 5 Temmuz].

Çalışmada Kullanılan Yapay zekâ Araçları

- Claude. (2025). [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. Anthropic. [Erişim tarihi: 11 Eylül 2025].
- DeepSeek. (2025). DeepSeek-V3 [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. <https://www.deepseek.com> [Erişim tarihi: 1 Eylül 2025].
- Google. (2025). Gemini [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. <https://gemini.google.com> [Erişim tarihi: 11 Eylül 2025].
- Grok. (2025). [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. xAI. [Erişim tarihi: 1 Eylül 2025]
- Le Chat. (2025). [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. Mistral AI. [Erişim tarihi: 11 Eylül 2025].
- Microsoft Copilot. (2025). [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. <https://copilot.microsoft.com> [Erişim tarihi: 11 Eylül 2025]
- OpenAI. (2025). ChatGPT (GPT-5) [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. <https://chat.openai.com/> [Erişim tarihi: 1 Eylül 2025].
- Perplexity. (2025). [Yapay zekâ tarafından üretilmiş yanıt]. <https://www.perplexity.ai> [Erişim tarihi: 11 Eylül 2025].